

השוואה - ביטוי שיא לנצח ישראל

"שיר מזמור לאסף. א-להים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקט א-ל. כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש. על עמך יערימו סוד ויתיעצו על צפוניך. אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד".

(תהלים 99, א-ה)

עניין זה, של "לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד" - לא התגלה לראשונה בשואה. עתיק יומין הוא. קיים הוא, מאז היותנו לעם, דרך כל הדורות; דרך אש האינקוויזיציה בספרד, מסעי הצלב באירופה, כבשני ההשמדה של הנאצים ימ"ש ועד ימינו אלה. זוהי דרך רצופה של נסיונות בלתי פוסקים להשמידנו, כשבשואה, בא הדבר לידי ביטוי בממדי שיא. זה גורלו של עם ישראל בכל הדורות, ובאופן טבעי נשאלת השאלה - מדוע? התשובה, מצויה וקיימת ביסוד קיומנו ומקור הווייתנו - בתורה. על הפסוק: "והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום ורוח א-להים מרחפת על פני המים" (בראשית א, ב), אומרים חז"ל:

"והארץ היתה תהו" - זו מלכות בבל, "ובהו" - זו מלכות מדי (המון), "וחשך" - זו מלכות יוון, "על פני תהום" - זו מלכות אדום שאין לה חקר כתהום הזה שאין לו חקר, "ורוח א-להים מרחפת" - זו רוחו של מלך המשיח.

(בראשית רבה פ"ב, ה)

בשלושת הפסוקים הראשונים בתורה רואים חז"ל את מהלך הבריאה כולה - מראשית ועד אחרית. הפסוק הראשון "בראשית ברא א-להים את השמים ואת הארץ" - מספר שהקב"ה ברא בריאה. מה תכליתה של בריאה זו? מה יעודה? לאן פניה מועדות? על כך אנו שומעים בפסוק השלישי:

"ויאמר א-להים: יהי אור! ויהי אור".

תכליתה של הבריאה היא - "יהי אור!", אור ה' המאיר בכל הבריאה כולה, הטוב הא-להי שממלא את כל הבריאה כולה: "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים" (ישעיהו י"א, ט). אולם בין ראשית הבריאה - "בראשית ברא א-להים" לבין הגשמת תכליתה - "ויהי אור" - ישנה דרך ארוכה ורצופת מאבקים בלתי פוסקים בין טוב לרע, בין כח הקדושה לכוחות הטומאה שרוצים לכלותו: "...תהו ובהו וחשך על פני תהום...". אלה הם המאבקים הבלתי פוסקים בין ישראל לעמים. בין ישראל, שיעודם להיות נושאי אור ה' בעולם, לבין אלה שאור זה מפריע להם, כי הם רוצים להרע ולהשחית, על כן הם עושים הכל, על מנת למנוע מאור ה' להאיר בעולם.

ארבע המלכויות מבטאות את השיטות השונות במאבק הזה, את המאבק על כל צדדיו (שהרי לכל דבר ארבעה צדדים). המאבק נגד הופעת אור ה' בעולם מתבטא בהתנכלות מתמדת לישראל, שהרי הם נושאי האור הא-להי. נפרט מעט את שיטותיהן השונות של ארבע המלכויות במאבק זה:

מלכות בבל נקטה בשיטת הגלות; הוצאת עם ישראל מארצו. עקירת העץ מאדמתו, העברת הצמח מאקלימו. עם ישראל ממלא את יעודו בעולם בשלמות אך ורק כש"מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים". רק כשהוא עם ריבוני החי בארצו. והגלות הורסת ומשבשת מהלך זה, כדברי חז"ל:

"מלכה ושריה בגוים - אין תורה" - מכאן שהתורה בארץ ישראל.

(ספרי עקב לז)

כיון שגלו ישראל ממקומם - אין לך ביטול תורה גדול מזה.

(חגיגה ה:)

עצם הגלות הינה ביטול תורה. הגלות היא מניעת הארת אור התורה בשלמות בחיי עם שלם היושב על אדמתו.

מלכות מדי הלכה בהשראת המן, צורר כל היהודים, בדרך ההשמדה הפיזית:

"להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים"

(אסתר ג'ג)

אם אכן ישנו רצון למנוע מאור ה' להאיר בעולם, זו הדרך - להשמיד את נושאי האור עד אחד.

מלכות יוון בחרה בדרך ההשמדה הרוחנית - להשמיד את הייחוד של העם הזה. לא את האנשים בגופם - אלא את התוכן המיוחד של עם ישראל. היא בקשה לבולל אותנו, לינון אותנו.

מלכות אדום נקטה באיחוד כל השיטות שזכרו לעיל, ובהפעלתן בעוצמה הרבה ביותר, כמותית ואיכותית. והדגישו זאת חז"ל בדבריהם:

"על פני תהום" - זו מלכות אדום, שאין לה חקר, כתהום הזה, שאין לו חקר.

זוהי, לכאורה, גלות אינסופית, הן מבחינת אורכה והן מבחינת צרותיה. אלפיים שנות גלות, השמדה והתבוללות. בבל הגלתה את ישראל למקום אחד. אדום - לארבע כנפות תבל. כמו כן במלכות אדום היו נסיונות בלתי פוסקים להשמדה פיזית ורוחנית בכל הדורות. וכל אלה הגיעו לשיאם בסופה של מלכות אדום, כשדרך ההשמדה הפיזית לבשה ממדי שיא ע"י השואה הנאצית, ודרך ההשמדה הרוחנית לבשה ממדי שיא ע"י השואה הרוסית של שבעים שנות מאמצים לעקור כל זיק של יהדות. ובמקביל - מנעו האנגלים את העליה לארץ ישראל.

הנאצים ימ"ש 'תפסו' את המהות של סגולת ישראל - גם כשהמהות היהודית אינה נראית כלפי חוץ, קיימת היא בעמקי מעמקים. יהודים שהתבוללו לחלוטין, שבאורח חייהם לא חיו חיים יהודיים ולעיתים אף לא ידעו שיהודים הם - בא היטלר ימ"ש והטיח בפני כל אחד מהם: 'גם אם מתבולל גמור אתה - יהודי נשארתי!'. מעמקי הטומאה הבין את המהות האמיתית של עם ישראל. מהות, שאין כח בעולם שיכול להשמידה, ושאי אפשר לברוח ממנה.

גם הרוסים 'תפסו' משהו ששייך לייחוד היהודי - הזהות המוחלטת של דת ולאום. ומתוך רצון לבטל ייחוד זה, נעשו על ידם מאמצים לחנוק כל זיק דתי, ובמקביל - נסיונות לעקור כל נימה לאומית, כל דבר המקשר את עם ישראל בכללותו.

ומתוך כל אלה, דוקא אחרי ארבע המלכויות כולן, מתבררת האמת האדירה של נצח ישראל. את עם ישראל אי אפשר להשמיד בשום פנים. דווקא מתוך נסיונות ההשמדה הבלתי פוסקים, דווקא כשאתה רואה שאכן נעשו במשך כל הדורות מאמצים בכוון של "לכו ונכחדים מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד" - דוקא מתוך כל אלה עולה ומתבררת המציאות הנצחית של "עוצו עצה ותופר, דברו דבר ולא יקום, כי עמנו א-ל".

ועם כל הפרדוקס שבדבר, דומני, שהשוואה היא בעצם ביטוי שיא של נצח ישראל. דווקא השואה. שהרי כאן, המאמצים שנעשו להשמיד את עם ישראל לבשו ממדי שיא, ודומה היה, שהנה הם הולכים ומצליחים, ואם אחרי כל זה הם, ימ"ש, נחלו מפלה, ועם ישראל חי - כאן מתגלה המציאות של נצח ישראל בצורתה הגדולה ביותר.

השוואה גלתה לנו את כוחות הנפש האדירים הקיימים בעם ישראל. היא הפגישה אותנו עם כוחות הנצח הגנוזים בנו.

נביא כמה דוגמאות לכך:

א.

בפסח תש"ד, הגיע לאושוויץ משלוח מויטאל, צרפת, וביניהם אישים יהודים חשובים. אחד מהם היה הרבי מבויאן שבגליציה, הרב משה פרידמן, בר סמכא בקרב היהדות הפולנית הלמדנית. דמות פטריארכלית. כשהתפשט יחד עם כולם, נכנס לאולם האובר-שארפיר. הרב משה פרידמן ניגש אליו, ובתפסו בדש בגדו פנה אליו בגרמנית:

"אתם רוצחי העולם הנוראים והנתעבים, אל תדמו כי תשמידו את עם ישראל. עם ישראל יחיה לעד ולא יעלם מבמת ההיסטוריה. אבל אתם, רוצחים שפלים, מחיר יקר תשלמו. בעד כל יהודי חף מפשע, תשלמו בחיי עשרה רוצחים. אתם תימחו ותעלמו מלאום. קרב יום הנקם. דמנג השפוך מידכם יתבע. ולא ימצא מנוח, עד אשר חמתנו הבוערת תשפך עליכם ותשמיד את דם החיה שלכם".

דבריו נאמרו בקול עמוק ובכח רב. הוא חבש את מגבעתו וקרא בהתלהבות רבה - "שמע ישראל". יחד עמו קראו כל הנוכחים קריאות שונות. היה זה רגע של התעלות הנפש שאין לו אח ודוגמא בחיי אדם.

(אני מאמין עמ' 41)

ב.

כשהגיע הצורך גלובוצ'ניק ללובלין, במטרה להכין את יצירת התחום היהודי, פקד על יו"ר היודנראט, ד"ר ואהרמן, שיעיק את כל האוכלוסיה היהודית למפקד כללי בשדה ריק אשר בקצה העיר.

כאשר נתאסף בשעה היעודה ובמקום המיועד המון יהודי גדול נבהל ונפחד מאימת הקלגסים, השמיע לפתע הצורך את הפקודה המוזרה שכל היהודים יפצחו לפניו בשיר חסידי עליז ושמח. מישהו בקרב ההמון המבוהל, החל

לשיר את הנעימה החסידית הנוגעת ללב - "הבה נתפייסה אבינו שבשמים", אבל השיר לא הלהיב את ההמון הנפחד. מיד ציווה גלובוצ'ניק על קלגסיו להכות את היהודים, המסרבים למלא את רצונו. משהתנפלו הנאצים בחימה שפוכה על היהודים פרץ קול אלמוני מתוך ההמון בקריאה עזה ונועזת - "הבה נבלה אותם אבינו שבשמים". בן רגע נקלט השיר ע"י ההמון כולו, עד כי יצא בריקוד סוער וכובש לעיני הצוררים. הנאספים נסחפו ממש על ידי המנגינה רווית הדביקות, שצורף לה עתה תוכן חדש ספוג אמונה ובטחון: "אנחנו נבלה אותם אבינו שבשמים!". ההמון התלהב כ"כ, עד שגלובוצ'ניק נשאר עומד במקומו מבלבל ואובד עצות לנוכח מראה פניהם של היהודים, השרים את שירת הנצח של האמונה, וצרח בקולו הרצחני: "להפסיק, להפסיק מידו!".

(שם, עמ' 46)

ג.

בערב שבת שירה, שנת תש"ג, יצא מפקד המחנה שווייה (מחנה-השמדה במערב גליציה, בירכתי הרי הקרפטים) לסיור כדרכו. לגופו צמוד תח-מקלע ועיניו תרות ומשחרות לטרף. והנה נתקל בר' מנשה צימטבוים, ראש הקהל בווישניצ'יה, וניגש אליו. "נרפה אתה, יהודי ארור - אמר לו בזעם, - למה תעבוד בעצלתיים? ענה לו ר' מנשה: "אני עובד כראות עיני". רגז המפקד וציווה להפשיטו, להשכיבו כשפניו כבושים בקרקע, ולהצליף בו בלי רחמים, לעיני כל העצורים במחנה. גופו נעשה עד מהרה גל של בשר מפוצע וטבול דם. אך פתאום זינק המעונה, ובקול בכי אבל חזק ונוקב, פנה למפקד ואמר: "שמע, חיה צמאה לדם, אחי ואחיותי ינקמו ממך ומעמך את נקמת דמי השפוך. העונש יהיה אכזרי, כשם שפשעיכם הם אכזריים. את עם ישראל לא תצליחו להשמיד, ואילו מרצחים אתם, דמינו יצק אליכם מן האדמה, עד אשר תאבדו מתחת השמים לדראון עולם!"

בפיק ברכיים עמדו כל העצורים מסביב. ר' מנשה פנה אליהם לאמר: "חזקו אחי, אל תתיאשו, כי עמנו א-לו! הריני מקריב עצמי קרבן על כל עם ישראל, יהא קרבני זה האחרון לכפרת כל ישראל". המפקד ציווה לכבול ידיו ורגליו ולקשרן לראשו. ארבע שעות נשאר ר' מנשה מכורבל ככדור, מתבוסס בדמו על הארץ. בינתיים הוקמה תלייה, והוצעו כל העצורים, וביניהם גם אשתו וילדיו של ר' מנשה. כשהועלה להתלות צווח בשארית כוחותיו בניגון של סוף תפילת נעילה בבית הכנסת: "ה' הוא הא-להים! שמע ישראל ה' א-להינו ה' אחד! ברוך אתה ה' המקדש שמו ברבים". ויצאה נשמתו בטוהרה.

(שם, עמ' 58)

ד.

הגרמנים גזרו על התושבים בגטו קובנה, שאין יותר ללדת ילדים. כל ילד שיולד - יירה יחד עם אמו. גדולים היו הבהלה והפחד של הנשים ההרות בהודע הגזירה. השאלה העיקרית היתה - היכן אפשר להותיר תינוק שנולד, הרי זה תינוק והוא רגיל לבכות, והגרמנים נהגו לבקר בבתי הגטו, אך היהודים לא נכנעו לגזרה. אמרנו לעצמנו, שאין לנו השלטון על החיים,

אין ברצוננו לבלות את העם היהודי. התחילו להסתיר את הילדים. ולא רק נולדו ילדים בגטו, אלא גם מלו אותם כדת וכדין. אינני יכול לשכוח את קיום ברית המילה שבו הייתי נוכח - ברית בסתר, בגטו. לאחר חמש שנים היה יצחק בלוך נשוי, ולא נולדו לו ילדים. ודוקא בגטו, לאחר שנגזרה הגזרה, ברכם ה' בילד. הם התגוררו בבלוק ג' בגטו, שבו היה גם בית-ספר מקצועי לילדים. הזוג התחבא בבנין זה, מפני שסברו, שרעש המכונות והלמות הפטישים יגברו על צעקות התינוק. והנה שם נתקיימה הברית. לא אשכח לעולם את המחזה. בשעה שהמהל עמד להתחיל במלאכתו נשמעה לפתע חריקת מכונית לפני הבית ואנשי הגסטאפו ירדו מהמכונית. בהלה גדולה אחזתנו. ידי המוהל החלו לרעוד. כולנו היינו אבודי עצות. מה לעשות עכשיו? כיצד להציל את האם ותינוקה? כולנו רעדנו מפחד. אך האמיצה ביננו היתה דוקא האם, שפנתה אל המוהל - "הודרו ומול את הילד" צעקה האם "אתה רואה שכאו להמינתנו. ימות הילד לפחות כיהודי". חיכינו לרוצחים שיבואו לקחתינו, אך בעז"ה ניצלנו אותה שעה. הרוצחים לא נכנסו כלל אלינו, אלא נתכונו רק לביקור בבית-הספר המקצועי. שמענו בקול האם הגיבורה - הילד נימול בצל המוות.

(שם, עמודים 88-87)

ה.

באחד הימים שכבתי על הדרגש שלי בצריף הילדים באושוויץ, וראיתי את סגן מפקד הצריף הולך עם צינור גומי עבה להלקות מישהו. קפצתי מהדרגש ורציתי לראות את מי מהילדים הולכים להלקות. על כל דבר היו מלקים, ומספר המלקות היה לפי גודל העבירה. באותו היום הוכנס לשימוש צינור הגומי. בדרך-כלל היו משתמשים במקל, שנשבר פעמים רבות באמצע ההלקאה, ורציתי לראות כיצד זה פועל. אולי אצטרך להיפגש פעם עם גומי זה.

סגן מפקד הצריף ניגש אל אחד הדרגשים, והילד שהיה שם כבר ידע, וחיכה לו. הוא ירד, התכופף והתחילו להלקותו. אנחנו קבוצת נערים שעמדנו מסביב, הסתכלנו וספרנו כל אחד לעצמו את המלקות. הילד הזה לא בכה ולא צעק. אפילו לא נאנח. מאד התפלאנו. לא ידענו מה זה. והוא המשיך. עברו כבר עשרים וחמש מלקות. בדרך כלל, היו מלקים עשרים וחמש מלקות. והנה כבר עברו שלושים. כשעבר את הארבעים, הפך את הנער והתחיל להלקות אותו על הידיים ועל הראש. הילד לא בכה ולא נאנח. ילד בן ארבע-עשרה - ולא בכה. החייל התרגו מאד, גמר את החמישים - ועזבו. הרמנוהו. אני זוכר סימן אדום גדול שהיה לו על המצח ממכה אחת בצינור הגומי. שאלנו אותו - למה הכוהו? אז ענה - "זה היה כדאי. הבאתי לחברי כמה סידורי תפילה", ושום דבר לא הוסיף יותר. קם, עלה על הדרגש והתיישב.

(שם, עמודים 98-97)

יהודים ניצבים מול המוות הנורא עם כוחות חיים בלתי רגילים, עם אמונה כל-כך אדירה בנצח-ישראל. כל המציאות מסביב אומרת - משמידים את עם ישראל, עם ישראל הולך ונעלם. והנה במציאות הקשה הזאת קמים יהודים ומכריזים: 'עם ישראל יחיה לעדי', 'את עם ישראל לא תצליחו להשמיד', 'אנחנו

נבלה אותם אבינו שבשמים', 'הזדרז ומול את הילד, אתה רואה שבאו להמיתנו, ימות הילד לפחות כיהודי', 'זה היה כדאי (לחטוף מכות רצח), הבאתי לחברים שלי כמה סידורי תפילה'.

זהו הגילוי האדיר ביותר של כוחות הנפש המיוחדים הגנוזים בנו, של האמונה הגדולה בנצח ישראל ושל הגבורה היהודית ומסירות הנפש במלא עוצמתם.

כחוט השני עוברים כוחות אלה בעם ישראל למן העקידה - ועד ימינו אלה. כבר בעקידה מוצאים. אנו את כוחות מסירות הנפש, את אהבת ה' האדירה - הכוחות הא-להיים שבתוכנו.

זוהי העוצמה האמיתית של נצח ישראל.

ומכאן ההבנה האמיתית למצבנו כיום. גם כיום נלחמים בנו, ורוצים להשמידנו, מאותה סיבה שרצו להשמידנו בכל הדורות, בין אם אנחנו תשים בכך ובין אם לאו. מפריעים אנו לשונאי ישראל. זהו חלק מהמאבק של "יהי אור" מראשית ועד אחרית.

בסוף אותו פסוק שהבאנו בתחילה, לאחר הזיהוי של ארבע המלכויות, אומרים תז"ל:

"ורוח א-להים מרחפת על פני המים" - זו רוחו של מלך המשיח.

כידוע, ישנם שני משיחים - משיח בן יוסף ומשיח בן דוד. משיח בן יוסף קודם ל"ויהי אור", ואילו משיח בן דוד שייך כבר למציאות של "ויהי אור".

אחרי ארבע המלכויות, קיימים עדיין בעולם המאבקים והמלחמות בין האומות לישראל. אלה המאבקים על גאולת ישראל. גאולת ישראל איננה באה בקלות. גם ימות המשיח רצופים מלחמות ומאבקים. ונצח ישראל שמתגלה בשואה, הוא המבטיח את עמידתנו ואת נצחוננו במאבקים האלה גם כיום.

אזכיר אפיזודה ממלחמת יום הכיפורים. כתב חייל מגדות תעלת סואץ, לאביו: 'אבא, כשמצאתי את עצמי ליד התעלה מול ההמון הפולש של טנקים ומול המון אדם, ראיתי לפני רק דבר אחד - את המספר הטבוע בזרועך, המספר של אושוויץ. וזה מה שעזר לי להחזיק מעמד, שלא להיכנע'.

מה שהתגלה, לאמיתו של דבר, בשואה, הוא הכח של נצח ישראל. והוא הוא הביטחון המלא בנצחוננו, שיביא בסופו של דבר לאושר של האנושות כולה, למציאות של "וכתתו חרבותם לאֲתים וחניתותיהם למזמרות. לא ישא גוי אל גוי חרב, ולא ילמדו עוד מלחמה", מתוך "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (ישעיהו ב). כל זה יצעיד את האנושות אל מטרתה האמיתית. התהליך - ארוך וקשה, רצוף סבל ויסורים. אבל תוצאתו הוודאית היא - "ויהי אור!". זאת מטרת קיומנו וזוהי המשמעות של סבלנו ומלחמותינו. זה ההסבר לגורלנו המיוחד, וזוהי המשמעות של סבלנו. מכל אלה יזרח אור גדול ויאיר לעולם כולו. מכל אלה תתגשם תכלית הבריאה:

"ויאמר א-להים - יהי אור - ויהי אור!"

יום הזכרון לחללי מערכות ישראל

יוכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצרר אתכם
והרעלתם בחצצרת ונזכרתם לפני ה' א-להיכם
ונושעתם מאיביכם".

(במדבר י, ט)

"הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים".

(שמו"ב א, יט)

"שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה".

(תהילים צ, ט)

מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא. (מגילה יז:)

אם ראית דור שצרות רבות באות עליו כנהר - חכה לו.
(סנהדרין צח.)

זה שאמר הכתוב - "ידרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה
שלום" (משלי ג יז), כל מה שכתוב בתורה, לשום שלום הוא
נכתב, ואע"פ שכתוב בתורה מלחמות, אף המלחמות
לשום שלום נכתבו...

(תנחומא צ, ג)

אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו, והרוגי מלכות אין כל
בריה יכולה לעמוד במחיצתו.

(פסחים ג.)

... ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה - ישען על מקוה
ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יחוד ה' הוא עושה
מלחמה וישים נפשו בכפו ... וכל הנלחם בכל לבו בלא
פחד ותהיה כוונתו לקדש את ה' בלבד, מובטח לו ...
שנאמר (שמו"א כה, כח-כט): "כי עשה יעשה ה' לאדני בית נאמן
כי מלחמות ה' אדני נלחם ... והיתה נפש אדני צרורה
בצרור החיים את ה' א-להיך".

(דמב"ם הלי' מלכים פ"ז ה"ט)

ערך הצבא בישראל / הרב חיים דרוקמן
מסירות נפש - בחיים / הרב אמנון שוגרמן
בחייהם ציוו לנו את החיים / אשר יובל